

ПУБЛІЧНІ ТА ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ У РЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ СПОЖИВАЧІВ

Політика у сфері захисту прав споживачів є однією із пріоритетних напрямків діяльності держави та покликана сприяти досягненню стратегічної мети – підвищення рівня і якості життя громадян. Держава знаходиться «над» відносинами, які виникають між споживачем та підприємцем, забезпечуючи досягнення загальної мети регулювання економіки – забезпечення раціонального господарювання та захист суспільних інтересів. Механізми забезпечення публічного захисту інтересів у сфері захисту прав споживачів зумовлені інтересами всього суспільства, визнані державою та покладені в основу розвитку економіки.

Відповідно до ст.42 Конституції України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів робіт і послуг, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Розглядаючи питання, які пов'язані із роллю держави в регулюванні правовідносин за участю споживача, слід виходити з тієї обставини, що вони є невід'ємним елементом державної політики у сфері захисту здоров'я і життя кожної людини. В наслідок прийняття Закону України «Про захист прав споживачів» було створено правову основу для формування і реалізації державної політики у даній сфері.

Правовідносини, в яких споживач бере безпосередню участь є «цивільними правовідносинами за участю споживача», оскільки важко стверджувати про існування кримінальних, адміністративних, екологічних і інших публічних правовідносин за участю споживача, так як останній не є безпосереднім їх учасником. Правовідносини, в яких споживач бере безпосередню участь (роздрібна купівля-продаж, побутовий підряд, прокат, надання послуг тощо), мають цивільно-правову природу та виникають на підставі договору. Споживач може виступати в якості потерпілого, якщо незаконними діями йому завдано шкоду, що дозволяє включити його до суб'єктів кримінального чи адміністративного права, однак

не робить його учасником відповідних правовідносин. У цьому випадку слід підтримати думку Р. О. Халфіної про те, що поняття учасника правовідносин вужче, ніж поняття суб'єкта права, оскільки для правовідносин цікаві не всі потенційні можливості осіб, які приймають в них участь, а ті їх особливі властивості, які визначають можливість участі у конкретному правовідношенні [1, с. 115].

У зв'язку з тим, що правовідносини за участю споживача мають комплексний характер їх можна поділити на такі види:

- правовідносини, що виникають між суб'єктом підприємницької діяльності і державою (у цих правовідносинах споживач безпосередньої участі не приймає, однак вони є основоположними для реалізації державою ефективної політики охорони і захисту прав споживачів. Із двома наступними видами правовідносин їх об'єднує мета – забезпечення правової рівності економічно нерівних учасників правовідносин);

- правовідносини, що виникають між споживачем і суб'єктом підприємницької діяльності (цивільні правовідносини за участю споживача);

- правовідносини, що виникають з метою захисту порушених прав споживача, які реалізуються у порядку цивільного, адміністративного та кримінального судочинства.

Визначення поняття «правовідносини за участю споживачів» тісно пов'язане із законодавством про захист прав споживачів, основною метою якого є створення додаткових гарантій у сфері дотримання прав споживача, його захистом як «більш слабкого» учасника цивільного обороту. Мета такого регулювання і захисту досягається завдяки внесенню публічних начал у цивільно-правові відносини за участю споживача, з однієї сторони, і комерційної (підприємницької) організації чи фізичної особи-підприємця з іншої. Норми законодавства про захист прав споживачів регулюють відносини між фізичними особами, суб'єктами підприємницької діяльності і державою, закріплюють їх взаємні права та обов'язки, передбачають юридичну відповідальність, надають цим відносинам особливий характер – характер правовідносин за участю споживача. Оскільки правовідносини за участю споживача

ча є різновидом правових відносин, їм, відповідно, притаманні всі істотні ознаки останніх.

Істотною особливістю цивільних правовідносин за участю споживача є їх комплексний (приватно-публічний) характер, який обумовлений нерівним становищем споживача як слабкої сторони договірних відносин. Публічний характер правовідносин за участю споживача визначається тим, що держава, здійснюючи регулювання економіки в цілому, розглядає захист прав споживачів не просто як один із інститутів права, а як один із пріоритетних напрямків своєї діяльності, спрямований на забезпечення конституційних прав людини і громадянина на життя, здоров'я, безпечне навколишнє середовище тощо.

Наявність приватноправових та публічно-правових начал у правовідносинах за участю споживача об'єктивно впливає із цільового призначення інституту захисту прав споживачів, структури відповідного законодавства. Саме це особливе поєднання приватноправових і публічно-правових начал, яке спрямоване на усунення правової нерівності його суб'єктів, займає провідне місце у системі ознак правовідносин за участю споживача.

Забезпечення соціальної справедливості нормами одного тільки приватного права неможливе. Найбільш яскраво це проявляється саме в законодавстві про захист прав споживачів, соціальна зорієнтованість якого пов'язана з необхідністю подолання економічної та правової нерівності двох суб'єктів відносин, які виникають на споживчому ринку. Цивільно-правове законодавство у сфері захисту прав споживачів містить як приватноправові, так і публічно-правові норми. Це можна проілюструвати на праві споживачів на належну якість та безпеку продукції (ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» [2]). Приватноправова (договірна) умова про якість товару (роботи, послуги), яка є вираженням права споживача на якість та безпеку продукції, в своїй основі має неухильне виконання суб'єктами підприємницької діяльності, перш за все, товаровиробниками, вимог законодавства про стандартизацію.

Отже, захист прав споживачів – це комплекс заходів, які реалізує держава, суди, органи місцевого самоврядування та громадські формування спрямовані на регулювання відносин, що вини-

кають між споживачем та суб'єктом підприємницької діяльності (виробником (продавцем) товарів, надавачем послуг, виконавцем робіт). Основна особливість правовідносин за участю споживачів полягає в тому, що їх правове регулювання поєднує приватноправові та публічно-правові засоби, реалізується за допомогою нормативних актів, які включають норми як приватного, так і публічного права, при цьому держава керується збалансованим поєднанням приватного та публічного інтересів споживачів.

1. Халфина Р.О. *Общее учение о правоотношении*. Москва, 1974. 349 с.
2. *Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року №1023-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

Башурин Н.Я.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ НА НАУКОВО-ТЕХНІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ

Враховуючи норми ЗУ «Про науково-технічну інформацію» та ЗУ «Про авторське право та суміжні права», а також правову природу науково-технічної інформації як об'єкта цивільного, авторського та інформаційного права, науково-технічну інформацію (далі - НТІ) потрібно розглядати в рамках комплексного інституту.

Г. О. Ульянова вказує, що «цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності ... полягає в застосуванні передбачених чинним законодавством способів припинення порушення, відновлення порушених прав правоволодільців, притягнення порушників до відповідальності ...» [4, с. 277]. Схожа позиція відображена авторським колективом в практичному посібнику із захисту прав інтелектуальної власності, де «під цивільно-правовим захистом прав інтелектуальної власності розуміють передбачені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється визнання або відновлення порушених прав інтелектуальної власності, припинення правопорушення, а також майновий вплив на правопорушника» [2, с. 55].

При цьому слід вказати, що у законодавстві відсутнє визначення способу захисту. До прикладу, Г. М. Грабовська під способом захисту авторського права і суміжних прав розуміє закріплені законодавством матеріально-правові засоби примусового харак-